

Nataša Kogovšek

Razmislek k metodologiji v ustni zgodovini

Kogovšek Nataša, prof. zgodovine in dipl. sociologinja kulture, Dantejeva 21, SI - 6310 Izola, natasa.kogovsek@upr.si

930
303.446.4

RAZMISLEK K METODOLOGIJI V USTNI ZGODOVINI

Prispevek obravnava nekatera metodološka in teoretična vprašanja oz. dileme ustne zgodovine. Avtorica skuša pojasniti, kaj zajema polje proučevanja ustne zgodovine. V nadaljevanju se prispevek osredotoča na pasti in prednosti uporabe ustnih virov in metode intervjuja ter terenskega dela.

Ključne besede: ustna zgodovina, pisni viri, spomin, pričevanja, terensko delo.

Francoski zgodovinar Jacques Le Goff v predgovoru knjige Marca Blocha *Apologija zgodovine ali zgodovinarjev poklic* opozori na pomembno misel, in sicer na prekrivajoče se sestavine človeške družbe v zgodovini: »Spoznali smo, da je v kakršni že koli družbi vse povezano in med seboj odvisno: politična in družbena struktura, gospodarstvo, verovanja, najpreprostejše in najpretanjenejše oblike miselnosti.«¹ Osrednje mesto je imelo prav tako prepričanje, da mora zgodovinar preučevati in se nanašati le na pisne vire. Toda, kako naj zgodovinar ravna, ko nima pisnih virov ali so ti preskromni? Naj si privošči molk samo zato, ker je ohranjena

Kogovšek Nataša, BA Hist. and BA Soc. Cult., Dantejeva 21, SI - 6310 Izola, natasa.kogovsek@upr.si

930
303.446.4

A DELIBERATION ABOUT METHODOLOGY IN ORAL HISTORY

The article deals with some methodological and theoretical questions and issues involving oral history. The author tries to explain what is encompassed in the field of oral history. The article focuses on the pitfalls and advantages of the use of oral sources, interview methods and field work.

Key words: oral history, written sources, memory, oral accounts, field work.

dokumentarna sled zgodovinskega fenomena komaj prepoznavna ali povsem izbrisana?² Ne, lahko se odloči za drugačen metodološki pristop in skuša zapolniti črne luknje v zgodovini. V delih slovenskih zgodovinarjev je le peščica tistih, ki vsebujejo pogled na preteklost »od spodaj navzgor«, kjer nima osrednjega mesta velika politična osebnost in kjer je uporabljena metoda intervjuja in terenskega dela. Prav zato sem se odločila za drugačen historiografski pristop, s katerim bom skušala predstaviti socialne spomine in strategije preživetja prebivalcev na koprskem podeželju.

¹ M. Bloch: *Apologija zgodovine ali zgodovinarjev poklic* (S predgovorom Jacquesa Le Goffa) (dalje: M. Bloch, *Apologija zgodovine*), Inštitut za humanistične vede, *Studia humanitatis*, Ljubljana, 1996, str. 33.

² M. Verginella: *Ljudje v vojni* (Druga svetovna vojna v Trstu in na Primorskem) (dalje: M. Verginella, *Ljudje v vojni*), Knjižnica Annales 9, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper, 1995, str. 8.

Od srede šestdesetih let se je začela pojavljati potreba po ustnih pričevanjih pri humanistih in družboslovcih. Zgodovina kot veda se je vrnila k svojim koreninam, saj je bila prav ustna zgodovina prva oblika zgodovine. Število privrženecv *oral history* se je v sedemdesetih in osemdesetih letih povečalo še posebej v polju socialne zgodovine, ki si je prizadevala povrniti besedo malim ljudem, marginalcem in vsem tistim, ki niso zapustili zapisanih dokumentov in so bili zato nevidni v veliki, uradni zgodovini.³ V ustni zgodovini postane predmet preučevanja zgodovina malega človeka, njegova občutenja, doživetja in način razmišljanja. Prav ustni viri, pisma, dnevniki, avtobiografije navadnih ljudi nam omogočajo celovitejše razumevanje zgodovine, zato na širši način zaobjamemo zgodovinsko dogajanje. Ustni intervjuji so z vidika zgodovinopisja pomembni tudi zato, ker z njimi lahko preverimo, v kolikšni meri sovpadajo z zapisano zgodovino in v kolikšni meri se od nje odmikajo ter tako opozorijo na dvomja.⁴ S pomočjo ustne zgodovine se je ohranjala evidenca o neelitnih družbenih skupinah, o katerih so spregovorili tudi drugi viri, toda redko z njihovimi lastnimi besedami. Novost zadnjih desetletij je odkrivanje individualnosti ljudi iz družbenega obrobja, ki so jih dotlej obravnavali kvečjemu kot pripadnike ljudstva oziroma amorfnih ali šibko strukturiranih množic.⁵ Ustna pričevanja nam ponudijo drugačen pogled na zgodovinsko dogajanje ter boljše razumevanje preteklosti in sedanjosti.

Kaj je ustna zgodovina? Ali so to posneti spomini? Ali je to pretipkan transkript? Ali je to raziskovalna metoda, ki vključuje poglobljene intervjuje? Izraz ustna zgodovina se nanaša na vse troje. Izrazi, kot so poglobljeni intervju, posneti spomini, življenjska zgodovina, posneta pripoved, življenjski pregled, pa predpostavljajo, da je vključen še nekdo – oseba, ki pripravi pripovedovalca, da se začne spominjati, oseba, ki posname in javno

predstavi pripovedovalčeve besede.⁶ Intervju, ki ga štejemo k ustni zgodovini, mora biti transkribiran, urejen in indeksiran ter dosegljiv v knjižnici ali arhivu. Intervju ni tajni nedovoljeni posneti pogovor, kjer poteka enosmerna komunikacija, saj je njegova glavna značilnost dialog med spraševalcem in pripovedovalcem. Vsako zbiranje vključuje različne stopnje: načrtovanje intervjuja, sam intervju, transkribiranje, urejanje, analiziranje in interpretiranje zbranih podatkov. Ustno zgodovino načeloma določa vsaj pet točk:

- posneti ali vodeni intervjuji s sprotim zapisovanjem,
- vodijo jih spraševalci, ki dobro ali deloma poznajo obravnavano tematiko in tehniko dela,
- intervjuvanci, ki govorijo na podlagi lastnih izkušenj ali opazovanja,
- percepcija zgodovinskega dogajanja pri intervjuvancih,
- dostopnost gradiva – najbolje na trakovih in prepisih – širši javnosti.⁷

Najpreprosteje povedano: ustna zgodovina je zbiranje govornih in zapisanih spominov na ravni vsakdanjega življenja, ki evidentirajo pretekle dogodke zgodovinskega pomena in posameznikov odnos do njih. To potrjuje tudi tujejezična terminologija: angleško *oral history*, nemško *Mundgeschichte*, italijansko *storia orale*, francosko *l'histoire orale*.⁸ Prav tako ni enotne terminologije v ustni zgodovini, saj raziskovalci ustne zgodovine izhajajo iz različnih držav in delajo v različnih družboslovnih in humanističnih disciplinah (antropologija, sociologija, etnologija, zgodovina), ki se niso istočasno in enako razvijale. Vsem pa je skupno odkrivanje razmerja med posameznikom in družbo. V primerjavi s pisnostjo je ustnost mnogo bolj neurejena, dogodkov in idej ne razporeja v prostorskem in časovnem zaporedju, pomeša jih in kontaminira, prav zato poslušalcu – zgodovinarju ponuja večplastno in večkrat nedosledno naracijo. To pa ima tudi svoje prednosti. Vse nedoslednosti pripovedi so lažje zaznavne in ob njihovem nasto-

³ M. Verginella: *Ljudje v vojni*, str. 9.

⁴ V. Rožac Darovec: *Do koder seže spomin* (dalje: V. Rožac Darovec, *Do koder seže spomin*), v: *Meje in konfini* (Rakitovec, vas kulturnih, družbenih in naravnih prepletanj), Založba Annales, UP in UP ZRS, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper, 2005, str. 43.

⁵ M. Verginella: *Suha pašta, pesek in bombe* (Vojni dnevnik Bruna Trampuža), Knjižnica Annales 39, UP in UP ZRS, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper 2004, str. 7.

⁶ M. Ramšak: *Portret glasov: raziskave življenjskih zgodb v etnologiji – na primeru koroških Slovencev* (dalje: M. Ramšak, *Portret glasov*), Društvo za proučevanje zgodovine, antropologije in književnosti, Ljubljana, 2003, str. 28.

⁷ Prav tam, str. 29.

⁸ Prav tam, str. 16.

pu se pozornemu poslušalcu ponuja priložnost za kompleksnejše branje preteklosti.⁹ Vsak zgodovinar se mora zavedati, da ni popolnih pisnih ali ustnih virov; oba je potrebno preveriti. Pri tem so ustni viri strokovno gledano najmanj zanesljivi in subjektivni, ker so osebni. Kljub tej subjektivnosti pa so spomini hkrati strukturirani z jezikom, vzgojo, učenjem, opazovanjem, s kolektivnimi idejami in izkušnjami, ki jih delimo z drugimi. Vendar nam subjektivno videnje preteklosti skozi spomin razstira drugačno, doživeto zgodovino. V njej je objektivnost vedno osebno videnje, osebna »resnica«, kjer pa raziskovalce v prvi vrsti ne zanima njena dejanska (ne)objektivnost, temveč pogoji in razmere, v katerih te različne »resnice« nastajajo in se spreminjajo.¹⁰ Mojca Ramšak v delu *Portret glasov* opozori, da gradivo preverjamo skozi celoten postopek zbiranja, zapisovanja, analiziranja in interpretiranja. Začne se pri načrtovanju intervjujev, izbiri pripovedovalcev in pravilnem vzorčenju glede na starost, spol, kraj bivanja, družbeni položaj in podobno. Idealnega vzorčenja skorajda ni mogoče doseči, a si je potrebno prizadevati za čim večje število pripovedovalcev s primernim vzorcem. V vsaki študiji je potrebno navesti, zakaj je pripovedovalec izbran, pričevanjem mora dati zgodovinar pomen in jih obdelati ter podati sklepe za posamezen primer. Pri analizi življenjepisnega gradiva preverjamo avtentičnost, objektivnost, reprezentativnost, zanesljivost in veljavnost. Potrebno je uporabljati tudi pisne vire, ki dopolnjujejo in preverjajo ustne vire, kar je ključna metodološka zahteva. Marc Bloch je prvi opozoril, da moramo vire med seboj primerjati in tudi v zgodovinopisju uporabiti komparativno metodo. Težava se pojavi v primeru neskladja med posameznimi viri. Na pomoč pokličemo druga pričevanja in izbrati je treba, katero pričevanje naj zavrnamo in katerega naj obdržimo. O tem odloča psihološka analiza; pri vsakem pričevanju moramo pretehtati, ali gre za laž ali zmoto.¹¹

Kako vedeti, da je to, kar pripovedujejo ljudje, točno? Izkušnja nam kaže, da ni človeka pod soncem, katerega besede bi bile enako vredne za-

upanja o vseh vprašanih in v vseh okoliščinah.¹² Pričevanja so lahko pomanjkljiva, popačena ali popolnoma lažna. Čeprav je več načinov preverjanja ustnih informacij, je verjetno še najboljši test zanesljivosti sposobnost natančnega predvidevanja ustnih informacij, kaj bodo ljudje naredili v določeni situaciji ter sposobnost razumevanja dogodkov. Če ljudje ne naredijo tega, kar je terenski delavec pričakoval, da bodo, potem je predvideval na napačnih in nezanesljivih informacijah, ali pa so se pojavile do tedaj neznane razmere, ki jih ni mogel upoštevati. Obstajajo tri tehnike za preverjanje zanesljivosti podatkov:

- opazovanje (odkrito opazovanje z udeležbo, odkrito opazovanje z delno udeležbo in odkrito opazovanje brez udeležbe),
- preverjanje podatkov s ponovljenim ali prvim intervjujem ob prisotnosti tretje osebe in
- spraševanje istih vprašanj na drugačen način.¹³

Ne smemo slepo verjeti vsem pričevanjem, pri zgodovinarju je potreben načelni skepticizem in previdnost. Sama ugotovitev goljufije pa še ni dovolj. Treba je odkriti še vzgibe zanjo. Najprej vsaj zato, da boljše izluščimo. Dokler nas bo o njenem nastanku glodal dvom, je ne bomo mogli v celoti razčleniti; se pravi, da bo samo na pol dokazana. Tudi laž kot laž je po svoje pričevanje.¹⁴ Tudi ta tip pričevanja je za zgodovinarja informacija in jo lahko uspešno interpretiramo, saj se moramo vprašati, zakaj se je pripovedovalec odločil za ponarejanje. Marc Bloch v svojem delu pravi, da ni nič manj res, da se marsikatera priča moti v dobri veri in v tem trenutku lahko zgodovinar uporabi dragocene prispevke nove stroke: psihologijo pričevanj. Pri metodi intervjuja je tipično, da pripovedovalci – če česa nočejo ali ne želijo povedati v svojem imenu – svoje odgovore podajo v prvi osebi množine, skrijejo se za skupnost, ki so ji pripadali oziroma ji še pripadajo. Naloga raziskovalca je, da poišče vzvode takšnega ravnanja. Druga možnost je, da se raziskovalec sooča z molkom, ki nastopi pri pričevalcu. Passerini je opazila, da so pri posameznih pričevalcih obstajale prave cenzure za celotna obdobja posameznikovega življenja, kar naj bi bilo po

⁹ M. Verginella: *Ljudje v vojni*, str. 10.

¹⁰ B. Brumen: *Sv. Peter in njegovi časi* (Socialni spomini, časi in identitete v istrski vasi Sv. Peter) (dalje: B. Brumen, *Sv. Peter in njegovi časi*), Založba /*cf., (Oranžna zbirka), Ljubljana, 2000, str. 24.

¹¹ M. Bloch: *Apologija zgodovine*, str. 112.

¹² Prav tam, str. 105.

¹³ M. Ramšak: *Portret glasov*, str. 98.

¹⁴ M. Bloch: *Apologija zgodovine*, str. 100.

njenih izkušnjah najbolj značilno za obdobje fašizma in nacizma; zanimivo pri tem je, da se pričevalci spominjajo nekaterih dogodkov, večinoma tistih, ki so za zgodovinopisje praviloma irelevantni. Kjer pa skrajni režimi niso bili prisotni, nastopi pri ljudeh pogosto cenzura memorije pri kakih drugih podobnih travmatičnih dogodkih, kar Passerinijevo navaja k sklepanju, da se določeni politični dogodki posameznika dotaknejo na različne načine. Ti jih doživljajo »osebno«, kar tudi priča o razdvojenosti med osebnim in političnim ter privatnim in javnim v družbenih odnosih.¹⁵

Časovni odmik ima zgodovinsko negativne učinke. Priče zgodovinskemu dogajanju, ki je predmet našega proučevanja, so preminule, spomini tistih, ki so pripravljeni pričati, pa z leti bledijo, pogosto pa se spreminjajo ali celo razraščajo in stilizirajo, ker vsrkavajo tuje prvine. To dobro vedo sodniki, saj se skoraj nikoli ne zgodi, da bi dva očividca opisala isti dogodek enako in z enakimi besedami, pa čeprav je dogodek še svež.¹⁶ Ne da bi se tega zavedali, nanje pogosto vplivajo novice, ki so jih izvedeli pozneje iz pisanja ali pripovedovanja drugih, »konkurenčnih spominov«, stanja zavesti in podobno. Toda spomin tudi v normalnih razmerah počasi peša, obrisi bledijo in prihaja do tako rekoč fiziološke pozabe, ki prizanese le redkim spominom ... Vaja – v tem primeru pogosto obujanje spominov – vsekakor ohranja spomine sveže in žive, ob prepogostem obujanju spominov pa lahko zapademo v stereotip, v togo, izpopolnjeno in olepšano obliko, ki se je izkazala za učinkovito; ta izpodrine nepredelani spomin in se razbohota na njegov račun.¹⁷ Po drugi strani časovni odmik pripomore k prečiščenju. To je zaželen in normalen proces, zaradi katerega dobijo zgodovinska dejstva vmesne odtenke in perspektivo šele nekaj desetletij po svojem koncu.¹⁸ Za srednji vek imamo malo virov, zgolj redke pisne ostanke, gradivo, ki je dokaj pomanjkljivo. Zgodovinar raziskuje zmeraj samo naplavine in skorajda vsi ti drobci izvirajo

od spomenikov, ki jih je postavila oblast; uide mu vse, kar je v življenju spontanega, pa tudi vse, kar je ljudskega; poslušati se pustijo samo tisti, ki držijo v rokah državni aparat.¹⁹ Za novejšo zgodovino pa imamo obilico virov, a popolnega ustnega ali pisnega vira ni; pri tem je pomembna etapa v zgodovinopisju zbiranje in preverjanje virov, načelni skepticizem in zgodovinarjev kritični pristop.

Metoda intervjuja je terensko delo, ki vključuje pogovor med spraševalcem in intervjuvanecem, slednjega nekateri raziskovalci raje imenujejo informator, pripovedovalec, respondent. Spomine, izkušnje in vrednote ohranjamo pri življenju s tem, da o njih pripovedujemo drugim. Pri intervjuju je intervjuvanec pripovedovalec, spraševalec pa je vodja celotnega procesa. Pripovedovanje o lastni preteklosti lahko teče po različnih poteh, po katerih ljudje prepoznavajo, interpretirajo in preinterpretirajo lastne predstave o preteklosti.²⁰ Vsaka še tako subjektivna pripoved izpoveduje hkrati duh časa in prostora, izpoveduje kolektivno identiteto. Vsaka pripoved o svojem življenju dobi pravi pomen šele v družbenem, gospodarskem in zgodovinskem okviru, iz katerega je izšla. Šele ko življenjepis osvetlijo tudi pogovori z drugimi sodelavci in ga prevzame gospodarska in družbena zgodovina skupnosti, postane orodje spoznavanja družbe.²¹ Mnoge kritike so bile usmerjene na eno ključnih vprašanj ustne zgodovine, namreč, do katere mere je še možen točen spomin na pretekle dogodke. Zgodovinar se pri terenskem delu neposredno sreča s »predmetom« svoje raziskave, se pravi, z ljudmi, njihovimi socialnimi svetovi, kulturnimi značilnostmi, predstavami, življenjskimi etosi in načini življenja.²² Izid intervjuja je odvisen od obeh akterjev, a imajo po mojem mnenju veliko vlogo pri uspešnosti intervjuja izkušnje in sposobnost zaznavanja raziskovalca med samim postopkom intervjuja ter od prvega stika, ki je lahko mnogokrat težaven; zato je najbolje, da raziskovalec odkrito spregovori o svojih namenih in pričakovanjih.

¹⁵ V. Rožac Darovec: *Metodološki in teoretični problemi ustne zgodovine*, Acta Histriae, Univerza na Primorskem in Znanstveno raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper, 2006, letnik 14, št. 2, str. 447–467.

¹⁶ P. Levi: *Potopljene in rešene* (dalje: P. Levi, *Potopljene in rešene*), Studia humanitatis, Ljubljana, 2003, str. 13; Glej: M. Bloch: *Apologija zgodovine*, str. 113.

¹⁷ P. Levi: *Potopljene in rešene*, str. 17.

¹⁸ Prav tam, str. 13.

¹⁹ G. Duby: *Trije redovi ali imaginarij fevdalizma*, Studia humanitatis, Ljubljana, 1985, str. 14, 15.

²⁰ M. Ramšak: *Portret glasov*, str. 19.

²¹ F. Zonabend: *Dolgi spomin, Časi in zgodovine v vasi*, Studia humanitatis, Ljubljana, 1993, str. 10–11.

²² B. Brumen: *Sv. Peter in njegovi časi*, str. 21.

Na kakšen način izberemo pripovedovalce in koliko pripovedovalcev je potrebno? Odgovor lahko poiščemo v delu Mojce Ramšak, v katerem navaja, da lahko izberemo dva načina:

1. Po prvem se že vnaprej odločimo, kakšen položaj, pripadnost določeni skupini, izkušnost in sposobnost naj ima potencialni sogovornik. Ker pa so ti kriteriji zavestno omejeni, uporabimo še drugi način.

2. Pri tem drugem najprej naredimo sondažno raziskavo na terenu in potem na podlagi pridobljenih podatkov izberemo primerne kandidata. V tem primeru dimenzije sposobnosti in pripadnosti določimo šele po začetku raziskovanja.

Vrsto reprezentativnih sogovornikov identificiramo s prvim načinom, dokončna izbira pa je odvisna od drugega, saj se šele po vzpostavitvi odnosa, ki temelji na zaupanju, lažje odločimo.²³ Na naslednji stopnji skušamo oblikovati spisek potencialnih sogovornikov, ki se lahko med samo študijo spremenijo. Nekoga bomo izločili z liste in nekoga še izbrali. Prednost imajo pripovedovalci, ki so najbolj povezani z določenimi procesi, vendar je potrebno pridobiti različna mnenja o raziskovalni temi, da si ustvarimo objektivno sliko. Kdaj vemo, da je vzorec dovolj velik? Število pripovedovalcev je dovolj veliko, ko se pripovedi ponovijo vsaj dvajsetkrat. Pri ustnih virih je potrebno analizirati tudi pripovedi oseb, ki niso tipične glede na okolje, saj nam lahko prav ti štrleči posamezniki dajejo vpogled v družbeno strukturo vrednot in mišljenja.²⁴

Intervju je tehnika zbiranja podatkov s pomočjo prostega (nestrukturiran) ali vodenega (spraševanje z vprašalnicami po posameznih sklopih) intervjuja. Odločimo se lahko tudi za uporabo kombiniranega načina, a na izid spraševanja vpliva že sama struktura intervjuja. Zastavilo se mi je vprašanje, katero obliko intervjuja naj bi terenski delavec uporabil kot prvo. V literaturi sem zasledila različne pristope. Borut Brumen v svojem delu *Sveti Peter in njegovi časi* prikaže svojo pot terenskega dela. Sam je po nekaj mesecih raziskave začel zbirati neusmerjene intervjuje. Ob analizi teh intervjujev si je izdelal seznam potencialnih informatorjev, pri čemer je bil pozoren na njihovo spolno, starostno, izobrazbeno in socialno strukturo.

Nato je z izbranimi informatorji opravil še intervju na podlagi enotnih vprašanj. Na temelju dnevniških zapisov, neusmerjenih intervjujev, biografij in vprašalnic je izbral 27 informatorjev, s katerimi je opravil vrsto pogovorov, in tako je nastalo 27 poglobljenih biografij.²⁵ Vida Rožac Darovec je v prispevku z naslovom *Do koder seže spomin* v delu *Meje in konfini* ubrala nekoliko drugačno pot, saj je za potrebe intervjuja izbrala petnajst naključno izbranih prebivalcev, starejših od šestdeset let, s podobnim socialnim okoljem. Prva faza spraševanja je potekala na podlagi delno strukturiranih intervjujev, nato pa so sledili neusmerjeni intervjuji, ko so ljudje prosto pripovedovali svoje življenjske zgodbe.²⁶ Slovenska etnologinja Mojca Ramšak priporoča, da prosti intervju uporabljamo v poznejših fazah dela. Opozori na prednost tega intervjuja, saj spodbuja spontanost sogovornika in omogoča, da pove, kar se mu zdi pomembno, in na pasti le-tega, ker zožuje pogled.²⁷ Obenem zapiše, da natančneje ko sledimo strukturi vprašalnika, bolj smo objektivni, bolj sledimo družbenim odnosom in zgodovinskimi dogodkom. S takim »selekcijiranjem spomina« se izognemo »zgodbičarstvu« in si olajšamo hermenevitično analizo.²⁸ Za čim bolj jasno sliko teme raziskave je najprimerneje uporabljati tako vodeni kot neusmerjeni intervju. Zgodovinar si mora načrtovati pot, po kateri bo stopal in se zavedati, da bo včasih skrenil s poti, ki si jo je izbral ob začetku svojega raziskovanja.

Poleg poznavanja zakonitosti intervjuja so pri zapisovanju življenjskih zgodb pomembni terenski zapiski. To so sprotni opisi različnih pojavnih oblik, značilnosti družbenih procesov in njihovih vsebin, ljudi in objektov. Terenski zapiski so zapisi vsega, kar raziskovalec spozna na terenu, pri opazovanju in z udeležbo; piše jih sprotno ali takoj po opravljenem delu, sicer se zanesljivost zmanjša.²⁹ Zelo pomembno je, da se opazovanje in zapisovanje začne že na začetku raziskave, ker novosti oziroma nenavadnosti človek opazi, dokler so nove in kasneje niso več opažene in obratno, nekatere pa so sploh lahko opažene le z boljšim poznavanjem razmer. Pri kvalitativnem raziskovanju se raziskovalec zaveda, da se ne more izključiti iz do-

²³ M. Ramšak: *Portret glasov*, str. 100.

²⁴ Prav tam, str. 101, 102.

²⁵ B. Brumen: *Sv. Peter in njegovi časi*, str. 12.

²⁶ V. Rožac Darovec: *Do koder seže spomin*, str. 45.

²⁷ M. Ramšak: *Portret glasov*, str. 39.

²⁸ Prav tam, str. 116.

²⁹ Prav tam, str. 39.

gajanja, ki ga preučuje, in da vpliva na dogajanje, ki ga opisuje. Raziskovani se odzivajo na njegovo navzočnost in (ali) na njegove postopke ter samo raziskovalno situacijo. Poleg tega tudi sam doživlja dogajanje, ki ga opisuje in proučuje. Raziskavi je v prid, če to svoje doživljanje popiše, saj s tem drugim omogoči preverjanje svojih spoznanj, razširi svoj opis, da je podrobnejši in gost. Poleg tega pa sam kot oseba deluje kakor občutljiv raziskovalni instrument, ki skozi čustva in miselne odzive odkriva nova spoznanja o preučevanem elementu.³⁰

Pri terenskem delu preučujemo ljudi. Te moramo že na samem začetku seznaniti z našim delom, s cilji naše raziskave, z metodami, pričakovanji in z njihovo vlogo v intervjuju ter posledicami le-tega. Delo z ljudmi je občutljivo polje raziskovanja, zato se raziskovalec ne sme posluževati neetičnih metod dela, kot so snemanje brez vednosti intervjuvanca, neupoštevanje pripovedovalčeve želje glede objave njegovega imena in priimka, neupoštevanje želje informatorja po dopolnitvi ali skrajšanju intervjuja po avtorizaciji in podobno. Medij ustne zgodovine so posneti avdiovizualni intervjuji, zato je prvo vprašanje pripovedovalcu, ali dovoli snemanje. Vsekakor imajo informatorji pravico zavrniti tak način dokumentiranja. Kakršen koli način zapisovanja in dokumentiranja uporabimo, podatkov nikoli ne smemo uporabiti na način, ki bi ogrozil pripovedovalca fizično, družbeno ali psihično.³¹ V študijah ustne zgodovine, ki sem jih prebrala, je največ takih, ki ne razkrivajo identitete posameznika, temveč uporabijo psevdonime ali pa so intervjuvanci anonimni. Pripovedovalčeva anonimnost je lahko nenamerno izdana, posebej v manjših skupnostih, kjer uporaba psevdonima ne more dovolj zaščititi osebe, da je ne bi prepoznali družinski člani, sosedje, prijatelji itd. Vsakemu raziskovalcu mora biti prvo vodilo, da ima pravica do zasebnosti prednost pred zahtevami znanosti in cilji njegove raziskave.

Literatura:

- Borut Brumen: *Sv. Peter in njegovi časi (Socialni spomini, časi in identitete v istrski vasi Sv. Peter)*, Založba /*cf., (Oranžna zbirka), Ljubljana, 2000.

- Marc Bloch: *Apologija zgodovine ali zgodovinarjev poklic (S predgovorom Jacquesa Le Goffa)*, Inštitut za humanistične vede, Studia humanitatis, Ljubljana, 1996.
- Georges Duby: *Trije redovi ali imaginarij fevdalizma*, Studia humanitatis, Ljubljana, 1985.
- Maurice Halbwachs: *Kolektivni spomin*, Studia humanitatis, Ljubljana, 2001.
- Primo Levi: *Potopljeni in rešeni*, Studia humanitatis, Ljubljana, 2003.
- Oto Luthar: *Med kronologijo in fikcijo*, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana, 1993.
- Blaž Mesec: *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*, Visoka šola za socialno delo, Ljubljana, 1998.
- Luisa Passerini: *Storia e soggettività. Le fonti orali, la memoria*. La Nuova Italia Editrice, Firenze, 1988.
- Alessandro Portelli: *L'ordine è già stato eseguito*, Dinazelli Editore, Rim, 2001.
- Mojca Ramšak: *Portret glasov: raziskave življenjskih zgodb v etnologiji – na primeru koroških Slovencev*, Društvo za proučevanje zgodovine, antropologije in književnosti, Ljubljana, 2003.
- Vida Rožac Darovec: *Do koder seže spomin, v: Meje in konfini (Rakitovec, vas kulturnih, družbenih in naravnih prepletanj)*, Založba Annales, Univerza na Primorskem in Znanstveno raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper, 2005.
- Vida Rožac Darovec, *Metodološki in teoretični problemi ustne zgodovine*, Acta Histriae, Univerza na Primorskem in Znanstveno raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper, 2006, letnik 14, št. 2, str. 447–467.
- Marta Verginella: *Ljudje v vojni (Druga svetovna vojna v Trstu in na Primorskem)*, Knjižnica Annales 9, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper, 1995.
- Marta Verginella: *Izkušnja NOB v pričevanju tržaških borcev*, Založba Annales, Univerza na Primorskem in Znanstveno raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper, 1996, letnik VI., št. 8, str. 151–156.

³⁰ B. Mesec: *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*, Visoka šola za socialno delo, Ljubljana, 1998, str. 41.

³¹ M. Ramšak: *Portret glasov*, str. 133.

- Francoise Zonabend: *Dolgi spomin, Časi in zgodovine v vasi*, Studia humanitatis, Ljubljana, 1993.

Zusammenfassung

ÜBERLEGUNGEN ZUR METHODE DER ORAL HISTORY

Der Beitrag behandelt einige theoretische und methodologische Fragen der Oral History. Die Oral History ist von der Erinnerung abhängig und hat von Anfang an, nämlich seit der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts, verschiedene Debatten und Dilemmata aufgeworfen. In der Oral History wird die Geschichte des einfachen Menschen, sein Fühlen, seine Erlebnisse und Denkweisen zum Untersuchungsgegenstand. Mit Hilfe der Oral History wurde das Zeugnis nichtelitärer gesellschaftlicher Gruppen bewahrt. Mündliche Überlieferungen bieten uns eine andere Perspektive auf das historische Geschehen und ein besseres Verständnis für die Vergangenheit und Gegenwart.

Oral History bedeutet das Sammeln von gesprochenen und niedergeschriebenen Erinnerungen aus dem alltäglichen Leben, die vergangene Ereignisse von historischer Bedeutung und die Einstellung des Individuums zu diesen Ereignissen bezeugen. Ein Interview, das zur Oral History gezählt wird, muss transkribiert, geordnet, mit einem Index versehen und in einer Bibliothek oder einem Archiv zugänglich sein. Es kann nicht ein geheim und unerlaubt aufgenommenes Gespräch sein, in dem nur eine einseitige Kommunikation stattfindet, denn ein Hauptcharakteristikum der Oral History ist gerade der Dialog zwischen der interviewenden und der befragten Person. Jedes Sammeln beinhaltet verschiedene Stufen: die Planung des Interviews, das Interview selbst, die Transkription, Ordnung Analyse und Interpretation der gesammelten Daten. Die Oral History wird im Prinzip von 5 Elementen charakterisiert:

- ein aufgenommenes oder geführtes Interview mit gleichzeitiger Niederschrift

- geführt wird es von Interviewern, die die behandelte Thematik und die Arbeitsmethode gut bzw. ausreichend kennen
- die interviewten Personen sprechen auf Basis eigener Erfahrungen oder Beobachtungen
- die Perzeption des historischen Geschehens bei den interviewten Personen
- die Zugänglichkeit des Materials für die breitere Öffentlichkeit, am besten mit Hilfe von Bändern und Transkriptionen.

Neben den Kenntnissen der Gesetzmäßigkeiten des Interviewprozesses sind bei der Niederschrift der Lebensgeschichten Aufzeichnungen vor Ort wichtig. Das sind unverzügliche Beschreibungen verschiedener Erscheinungsformen und Charakteristika von gesellschaftlichen Prozessen und deren Inhalten, von Menschen und Objekten. Es sind Niederschriften von allem, was der Forscher vor Ort, bei der Beobachtung und durch Teilnahme erfährt; er notiert sie sofort oder gleich nach abgeschlossener Arbeit, da sonst deren Zuverlässigkeit geringer ist.

Bei der historischen Feldforschung untersuchen wir Menschen, und diese müssen wir sogleich zu Beginn über unsere Arbeit, die Ziele unserer Untersuchung, die Methoden und Erwartungen, die Rolle der interviewten Personen im Interview und die möglichen Folgen informieren. Die Arbeit mit Menschen ist ein empfindliches Forschungsgebiet, daher darf sich der Forscher keiner unethischen Arbeitsmethoden – wie zum Beispiel die Aufnahme ohne Wissen der interviewten Person oder die Missachtung ihrer Wünsche nach Ergänzung oder Kürzung des Interviews nach erfolgter Autorisation – bedienen. Die wichtigste Richtschnur für den Forscher muss sein, dass das Recht auf Privatheit Vorrang hat vor den Anforderungen der Wissenschaft und den Untersuchungszielen.

Schlagwörter: Oral History (Mundgeschichte), Schriftquellen, Erinnerung, mündliche Überlieferungen, Feldforschung.